

УДК 364.4-053.6:316.62-021.462]"364"
DOI 10.31654/2663-4902-2026-PP-2-292-300

Лісовець О. В.

доктор педагогічних наук, професор,
проректор з наукової роботи та інноваційної діяльності
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
lisovets.ov@ndu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4641-3121>

Хлеб'як С. Р.

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
s.khliebik@ndu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8272-1252>

Божок В. В.

аспірант кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
valerii.bozhok7@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-1920-7310>

ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФІЛАКТИЦІ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

У статті проаналізовано теоретичні підходи до розуміння сутності віктимної поведінки підлітків. Запропоновано способи використання тренінгових технологій у соціальній роботі з підлітками щодо профілактики віктимної поведінки, визначено їх високу ефективність завдяки використанню інтерактивних форм навчання і розвитку особистості, мотивації до саморозвитку і самовдосконалення, практичного засвоєння оптимальних способів взаємодії та комунікації, релаксації тощо. Обґрунтовано віктимну поведінку підлітків як динамічний конструкт, що підлягає трансформації під впливом воєнних дій. Охарактеризовано можливості впровадження методичного інструментарію тренінгових технологій у роботу психологів, соціальних педагогів та волонтерських центрів, що працюють із неповнолітніми в кризових умовах війни та воєнного стану.

***Ключові слова:** віктимна поведінка підлітків, підлітковий вік, тренінг, тренінгові технології, соціальна робота, профілактика віктимності, резильєнтність; воєнний стан.*

Постановка проблеми. Війна принесла значні зміни у всі аспекти життя українського суспільства, особливо постраждали найуразливіші його групи, такі як підлітки. Діти підліткового віку, які переживають війну, зазнають значного стресу і травматичних подій, що впливають на їх емоційний та психологічний стан. Психофізіологічна нестабільність, підвищена емоційна вразливість, потреба у визнанні, знижений рівень критичності мислення – все це зумовлює особливу чутливість підлітків до ситуацій ризику та підвищує ймовірність віктимізації. Особливо небезпечними є такі віктимогенні риси, як підвищена довірливість, труднощі в диференціації соціальних ролей, емоційна лабільність, імпульсивність, які в поєднанні з впливом неблагополучного соціального середовища створюють умови для виникнення деструктивних життєвих сценаріїв.

Вплив війни кардинально змінює психіку підлітка, створюючи нові ризики віктимізації та нові специфічні форми віктимної поведінки. Постійна напруга та відчуття вразливості мають подвійний негативний ефект: вони можуть підштовхувати дитину

до небезпечного пошуку гострих відчуттів або, навпаки, позбавляти волі до самозахисту, роблячи її вразливою перед зовнішніми загрозами

Тому в умовах соціальної нестабільності, зростання рівня насильства та агресії серед підлітків профілактика віктимної поведінки як один з ключових напрямів соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми набуває все більшого значення.

Це вимагає як науково обґрунтованого підходу до вивчення механізмів віктимності, так і практичної реалізації профілактичних програм, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту, соціальних навичок та психоемоційної стійкості підлітків, застосування в них тренінгових технологій як інструменту формування резильєнтності та профілактики віктимності підлітків у воєнний період.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема віктимної поведінки підлітків та її профілактики є предметом міждисциплінарних досліджень у галузях психології, педагогіки та соціальної роботи. Значний внесок у вивчення цього феномену здійснено у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, де розкрито як детермінанти віктимності, так і шляхи її профілактики. Європейські підходи до розуміння віктимності (Я. Прокопчик, М. Лейблінг, А. Фаттах) зосереджені на міждисциплінарному вивченні віктимологічного ризику та розробці превентивних моделей, що поєднують освітні, психологічні та соціальні компоненти. Окремих аспектів соціально-педагогічної роботи з віктимними дітьми в Україні торкаються дослідники М. Вовканич, Л. Завацька, В. Нечитайло, С. Пальчевський, В. Ролінський, О. Шишко та ін.

Серед останніх досліджень відмітимо дисертацію О. Хархан (2006), у якій визначено психологічні особливості віктимної поведінки підлітків, її типологію та обґрунтовано модель психопрофілактичної і психотерапевтичної допомоги. Авторкою доведено, що віктимність формується під впливом індивідуально-психологічних характеристик особистості та травматичного досвіду, а ефективна профілактика має включати психокорекційні програми [10]. У дисертації К. Сергєєвої (2016) розроблено комплексну програму профілактики агресивної поведінки підлітків, що включає тренінгові форми роботи (діагностичний, мотиваційний і тренінговий блоки). Важливо, що авторка підкреслює ефективність інтерактивних методів і групових тренінгів у зміні поведінкових моделей підлітків [8]. У контексті соціально-педагогічних підходів заслуговує уваги дослідження М. Богомолової (2014), у якому доведено ефективність міжінституційної взаємодії (школа, сім'я, соціальні служби) у профілактиці делінквентної поведінки підлітків, наголошено на необхідності системної профілактичної роботи та впровадження програм соціально-педагогічного впливу [1].

Актуалізацію проблеми в умовах сучасних соціальних викликів (у тому числі воєнного стану) відображено у новітніх дослідженнях. Зокрема, у дисертації Н. Гуртовенко (2025) та відповідній монографії обґрунтовано соціально-психологічні засади корекції девіантної поведінки підлітків в умовах трансформаційного суспільства. Авторка підкреслює роль стресогенних факторів, соціальної нестабільності та травматичних подій у формуванні ризикованих моделей поведінки [5].

Узагальнення наукових джерел дозволяє зробити висновок, що сучасні дослідження: акцентують увагу на багатофакторній природі віктимної поведінки (психологічні, соціальні, середовищні чинники); обґрунтовують необхідність комплексного підходу до профілактики; підтверджують ефективність тренінгових технологій як засобу формування безпечної поведінки та життєстійкості підлітків.

Попри значні теоретичні напрацювання у сфері діагностики віктимізації, практична профілактика в підлітковому середовищі залишається фрагментарною та недостатньо скоординованою. Зокрема, такі критично важливі аспекти, як навчання неповнолітніх базовим навичкам безпечної поведінки, розвиток комунікативної обережності, вміння відстоювати особисті кордони та формування соціальної відповідальності, досі не набули системного характеру в соціально-педагогічній науці та практичній соціальній роботі. В умовах війни, коли радикальна трансформація

психологічного стану підлітків створює нові специфічні форми вразливості, подолання цієї неефективності стає питанням національної безпеки.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні використання тренінгових технологій у профілактиці віктимної поведінки підлітків в умовах воєнних викликів.

Виклад основного матеріалу. Підлітковий вік традиційно вважається кризовим періодом у розвитку особистості, що характеризується кардинальними трансформаціями психіки, соціальної позиції та емоційного фону. Як показують дослідження, саме в цьому віці найбільш інтенсивно формуються установки, які можуть як запобігати, так і сприяти віктимній поведінці.

Проблема віктимної поведінки підлітків у сучасних соціокультурних умовах набуває особливої актуальності, що зумовлено зростанням рівня соціальних ризиків, нестабільністю середовища та впливом воєнних викликів. У науковому дискурсі відсутнє єдине трактування цього феномену, що пояснюється його складною природою та міждисциплінарним характером. Наукове визначення віктимної поведінки, здійснене сучасними дослідниками, охоплює широке коло проблем, у межах яких простежуються різні підходи до інтерпретації цього явища. У науковій літературі віктимна поведінка трактується як такі «вчинки або дії у конкретних ситуаціях, що впливають на мотивацію та рішення злочинців, а також об'єктивно створюють небезпеку заподіяння шкоди діючому суб'єкту» [7, с. 61]. При цьому важливо враховувати, що віктимність може проявлятися як в об'єктивному змісті поведінки, так і в її суб'єктивному сприйнятті потенційним агресором. У першому випадку йдеться про власне віктимну поведінку, тоді як у другому – про квазівіктимну, коли поведінка інтерпретується правопорушником як така, що «виправдовує» агресію, навіть якщо об'єктивно вона не є небезпечною.

Власне під віктимною поведінкою підлітків розуміємо свідомі або несвідомі дії та вчинки, що характеризуються легковажністю, соціальною незрілістю, порушенням моральних або правових норм і можуть виступати приводом або умовою для вчинення протиправних дій щодо них. Таке визначення акцентує увагу не лише на поведінкових проявах, але й на їх потенційному впливі на розвиток віктимогенної ситуації. Зазначене трактування узгоджується з позиціями сучасних дослідників, які розглядають віктимну поведінку як результат взаємодії особистісних характеристик підлітка та конкретної соціальної ситуації. Зокрема, підкреслюється, що навіть незначні за змістом поведінкові прояви можуть набувати віктимогенного значення за умов несприятливого соціального контексту або неправильної інтерпретації їх іншими особами.

Переважає більшість дослідників наголошує на визначальній ролі ситуаційної детермінації віктимної поведінки та підкреслює неможливість її адекватного пояснення без урахування суб'єктивного значення ситуації для підлітка [7, с. 61]. Як справедливо зазначається у наукових працях, зрозуміти поведінку особистості можна лише за умови врахування того, який смисл вона надає конкретній життєвій ситуації, у якій перебуває.

У цьому контексті доцільно звернутися до результатів емпіричних і теоретичних досліджень, які конкретизують зазначені положення. Так, О. Хархан підкреслює, що віктимна поведінка підлітків формується під впливом поєднання індивідуально-психологічних характеристик та несприятливих соціальних умов, серед яких особливу роль відіграють підвищена тривожність, емоційна нестійкість і дефіцит соціальної підтримки [10].

У кримінологічному вимірі проблема віктимної поведінки розглядається як важливий чинник підвищення ризику стати жертвою правопорушення. Щоправда, О. Шишко зауважує, що «об'єктом віктимології має бути не лише постраждалий від злочину, а будь-яка жертва в широкому розумінні цього терміна» [11, с. 168].

Особливої гостроти проблема набуває в умовах воєнного стану. Хронічний стрес, переживання втрат, вимушене переміщення, порушення звичних соціальних

зв'язків і освітнього процесу створюють додаткові ризики для формування віктимної поведінки. Як зазначає Н. Гуртовенко, вплив травматичних соціальних змін сприяє підвищенню рівня особистісної вразливості підлітків і формуванню девіантних та віктимних моделей поведінки [5].

Таким чином, узагальнення наукових підходів дозволяє констатувати, що віктимна поведінка підлітків є складним багатовимірним феноменом, який формується під впливом взаємодії індивідуально-психологічних, соціальних і ситуаційних чинників та суттєво посилюється в умовах воєнних викликів. Це обумовлює необхідність пошуку ефективних засобів її профілактики. Головна *мета профілактики віктимізації* серед підлітків полягає у їхній девіктимізації: мінімізації віктимних проявів у поведінці потенційних жертв, запобіганні рецидивам, успішній ресоціалізації та відновленні соціальної справедливості в безпосередньому оточенні дитини.

Для реалізації цієї мети виділяють низку пріоритетних завдань: забезпечення необхідних умов для гармонійного індивідуального, особистісного та вікового розвитку підлітків; ґрунтовне дослідження їхніх індивідуально-психологічних особливостей; а також активне усунення та нейтралізацію віктимогенних впливів у середовищі їхньої соціалізації.

Сучасна практика профілактичної роботи підтверджує, що найбільш ефективним способом формування навичок безпечної поведінки у підлітків є впровадження тренінгових технологій. Вони дозволяють перейти від теоретичного інформування до практичного відпрацювання алгоритмів самозахисту, створення умов для безпосереднього переживання, рефлексії, взаємодії та закріплення нових форм поведінки через емоційно забарвлене.

Тренінг у профілактиці віктимної поведінки підлітків розглядається як цілеспрямований інтерактивний процес розвитку особистості, що дозволяє створити умови для самопізнання, корекції поведінкових моделей та закріплення ефективних моделей реагування в соціальних ситуаціях. Зокрема, на цьому наголошує В. Бочелюк, підкреслюючи, що «корекція віктимності полягає у навчанні та самовдосконаленні людини через утворення безпосереднього життєвого досвіду в спеціально організованому груповому контексті» [2, с. 41]. Потенціал цього контексту полягає в поєднанні когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів, що дозволяє впливати не лише на знання, а й на установки, емоції та поведінку учасників. Профілактичний ефект тренінгу пов'язаний із включенням учасника в діяльність, яка є емоційно значущою, когнітивно насиченою та соціально орієнтованою водночас. Тренінгові технології максимально використовують потенціал групової динаміки та творчого пошуку [6, с. 83]. Їхньою основою є моделювання стратегій поведінки у типових віктимологічних ситуаціях, що дозволяє підліткам не просто засвоювати інформацію, а формувати практичні навички безпеки через дію.

Основними принципами застосування тренінгових технологій у профілактиці віктимної поведінки є наступні:

принцип добровільності та психологічної безпеки, що передбачає створення довірливої, підтримувальної атмосфери, у якій учасники можуть відкрито висловлювати власні думки та переживання без ризику осуду чи стигматизації;

принцип активності та суб'єктності учасників, який забезпечує їх залучення до спільної діяльності, сприяє усвідомленню власного досвіду та формуванню відповідальності за власну поведінку;

принцип практичної спрямованості, що орієнтує тренінговий процес на формування конкретних життєвих умінь і навичок, необхідних для безпечної поведінки в реальних умовах;

принцип рефлексивності, який забезпечує осмислення підлітками власних дій, емоцій і поведінкових реакцій, а також їх можливих наслідків у різних соціальних ситуаціях.

Зміст тренінгової роботи доцільно структурувати за взаємопов'язаними напрямками, що комплексно охоплюють основні аспекти профілактики віктимної поведінки:

1) формування навичок безпечної поведінки, що передбачає опрацювання типових ризикованих ситуацій, з якими можуть стикатися підлітки (булінг, різні форми насильства, маніпулятивний вплив, небезпечні онлайн-контакти тощо). Реалізація цього напряму здійснюється через рольові ігри, ситуаційне моделювання, аналіз кейсів та колективне обговорення альтернативних моделей поведінки, що сприяє розвитку здатності до прогнозування наслідків власних дій;

2) розвиток емоційної саморегуляції, який включає вправи, спрямовані на усвідомлення та диференціацію власних емоційних станів, зниження рівня тривожності, формування навичок самоконтролю та конструктивного реагування на стресові ситуації. Особливого значення цей компонент набуває в умовах воєнного стану, коли підлітки перебувають під впливом хронічного стресу;

3) формування асертивної поведінки, що передбачає розвиток умінь відстоювати власні межі, конструктивно виражати свої потреби та почуття, протистояти соціальному тиску і маніпуляціям. Опанування асертивних стратегій дозволяє підліткам уникати ролі жертви у міжособистісних взаємодіях та підвищує їхню соціальну компетентність;

4) розвиток критичного мислення, який спрямований на формування здатності аналізувати інформацію, виявляти ознаки маніпулятивного впливу, приймати обґрунтовані рішення та адекватно оцінювати ризики у складних життєвих ситуаціях;

5) підвищення рівня життєстійкості (резильєнтності), що передбачає розвиток внутрішніх ресурсів особистості, формування позитивного світогляду, здатності до адаптації та подолання труднощів. У межах цього напряму використовуються вправи, спрямовані на зміцнення впевненості у власних силах, розвиток оптимізму та навичок самопідтримки.

Ефективність реалізації тренінгових технологій забезпечується використанням різноманітних інтерактивних методів, серед яких важливе місце займають мозковий штурм, групові дискусії, кейс-аналіз, рольові та ділові ігри, арт-терапевтичні техніки, а також елементи тілесно-орієнтованої терапії. Застосування зазначених методів сприяє активному залученню підлітків до процесу навчання, розвитку навичок міжособистісної взаємодії, формуванню здатності до аналізу ризикованих ситуацій і виробленню конструктивних моделей поведінки.

Комплексне поєднання інтерактивних методів найбільш повно реалізується у *технології форум-театру*, яка останніми роками активно використовується у соціально-педагогічній та профілактичній роботі з підлітками [3]. Форум-театр є інтерактивною технологією, заснованою на моделюванні проблемних життєвих ситуацій та активному залученні учасників до пошуку шляхів їх вирішення. Особливістю цієї технології є поєднання елементів рольової гри, групової дискусії, аналізу ситуацій та колективної рефлексії, що забезпечує комплексний вплив на когнітивну, емоційну та поведінкову сфери особистості.

У процесі реалізації форум-театру учасники не залишаються пасивними спостерігачами, а виступають активними суб'єктами взаємодії: аналізують причини конфліктної чи небезпечної ситуації, пропонують альтернативні моделі поведінки, оцінюють можливі наслідки прийнятих рішень та відпрацьовують навички безпечної поведінки. Такий формат роботи створює умови для розвитку критичного мислення, емпатії, асертивності та здатності протистояти зовнішньому тиску і маніпуляціям.

Особливої актуальності застосування форум-театру набуває у контексті профілактики віктимної поведінки підлітків в умовах воєнного стану. Моделювання ситуацій булінгу, насильства, соціальної ізоляції, ризикованої онлайн-взаємодії чи психологічного тиску дозволяє підліткам безпечно опрацьовувати власний досвід, формувати навички самозахисту та підвищувати рівень життєстійкості. Крім того, технологія форум-театру сприяє створенню підтримувального середовища, у якому

підлітки мають можливість відкрито висловлювати власні переживання та отримувати позитивний досвід соціальної взаємодії.

Ключовим елементом тренінгів для підлітків є практичне *моделювання типових небезпечних ситуацій*, з якими вони можуть зіткнутися у повсякденному житті. Під час занять учасники опановують конкретні алгоритми дій за сценаріями «сам удома», «один на вулиці» або «як діяти, якщо загубився», що дозволяє перетворити теоретичні знання на реальну навичку самозахисту. Крім базових навичок фізичної безпеки, сучасні тренінгові технології обов'язково включають відпрацювання алгоритмів кібербезпеки та правил взаємодії з незнайомцями в мережі. Підлітки вчаться розпізнавати маніпуляції, протидіяти кібербулінгу та безпечно поводитися з особистими даними, що дозволяє мінімізувати ризики віктимізації у цифровому просторі.

Поведінковий підхід передбачає акцентування уваги на середовищі та модифікацію неадаптивної поведінки із застосуванням моделювання та рольової гри. Моделювання ґрунтується на розгляді життєвої ситуації, яка пропонується підліткам з метою демонстрації певної навички. Кожна навичка складається зі специфічних поведінкових кроків. Необхідною умовою є моделювання цих кроків у правильній послідовності. Найбільш доцільним є проведення таких занять у групах. На одному занятті доцільно вивчати тільки одну навичку. Заняття проводяться таким чином. Всі учасники групи отримують картки, на яких написані поведінкові кроки. Кожна картка складається з одного поведінкового кроку. Це спонукає учасників групи до уважного спостереження за проведенням вправи та готовності до обговорення.

Традиційними методами в тренінгу є групові дискусії, рольові ігри, аналіз життєвих ситуацій, які дозволяють залучити підлітків до активної взаємодії. Вдалим нововведенням є включення тренінгу чутливості, який базується на невербальних формах роботи і сприяє розвитку емпатії, усвідомленню особистих кордонів, самооцінки та сприйняття себе як цілісної особистості.

Щодо проведення роз'яснювальних бесід і психологічних тренінгів із дітьми та підлітками в закладах освіти та дитячих установах (зокрема навчання, спрямованого на попередження протиправних дій і формування стратегій поведінки в сексуально значущих та загрозованих для життя ситуаціях), а також заходів, пов'язаних із своєчасним і коректним статево-рольовим вихованням (формування знань у сфері статевих взаємин, морально-етичних принципів, суспільно прийнятних форм і безпечних моделей поведінки в різних життєвих ситуаціях), то вони можуть бути віднесені як до психолого-педагогічного, так і до соціально-педагогічного напрямів [9, с. 82].

Ефективним інструментом тренінгу є *групова дискусія*, що спрямована на колективне розв'язання проблемних питань та пошук консенсусу. Її особлива цінність у контексті анти-віктимної підготовки полягає у забезпеченні якісного зворотного зв'язку. Під керівництвом тренера учасники мають змогу зіставити власні погляди з думками інших, що допомагає усвідомити індивідуальні відмінності у сприйнятті небезпеки та критично оцінити власні пояснення критичних ситуацій.

Серед ігрових методів тренінгових технологій найбільшого поширення набули *ділові та рольові ігри*. У діловій грі основна увага приділяється відпрацюванню взаємодії підлітків у різних соціальних ситуаціях із акцентом на «інструментальному аспекті навчання». Це дозволяє зосередитися на технічних навичках безпечної поведінки, залишаючи поза межами глибокий аналіз міжособистісних стосунків чи мотивів вчинків учасників конфлікту [4, с. 73].

Рольова гра виступає у форматі поведінкової репетиції, де підліток, спираючись на реальну ситуацію, стає головним героєм та самостійно обирає партнерів для взаємодії. Під керівництвом ведучого обговорюються деталі події, емоційний стан учасників та передумови конфлікту, а перед початком обов'язково повторюються необхідні навички. Решта групи виконує роль спостерігачів, які за допомогою спеціальних карток оцінюють якість виконання кожного кроку, що дозволяє детально проаналізувати ефективність обраної стратегії поведінки.

Ігрові методи особливо ефективні в роботі з підлітками, оскільки гра є природним способом навчання та самовираження. Рольові, ділові, організаційні, творчі, імітаційні ігри виконують подвійну функцію: з одного боку, сприяють розвантаженню та зниженню захисних механізмів, а з іншого – створюють умови для ненав'язливої діагностики та корекції порушень у соціальній взаємодії. В умовах гри актуалізується життєвий досвід, формуються конструктивні моделі поведінки, розширюється репертуар реакцій у складних або небезпечних ситуаціях.

Таким чином, тренінгові технології виступають ефективним інструментом соціально-педагогічної профілактики віктимної поведінки підлітків, оскільки забезпечують не лише засвоєння знань, але й формування практичних навичок, необхідних для безпечної життєдіяльності в умовах сучасних соціальних викликів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підліткову віктимність в умовах війни слід розглядати як складний динамічний конструкт, що трансформується під тиском хронічного стресу та дефіциту безпеки. В її основі лежить не лише вікова емоційна незрілість та сугестивність, а й специфічні психологічні стани, спричинені воєнним станом: від апатії та втрати пильності до деструктивного прагнення самоствердження через ризик. Враховуючи складну структуру віктимізації сучасних підлітків, найбільш дієвим механізмом її профілактики є впровадження тренінгових технологій. На відміну від традиційних методів, тренінг (зокрема з елементами інтерактивного театру та групових дискусій) дозволяє перевести теоретичні знання про безпеку у практичні навички безпечної взаємодії, сформувати внутрішню опору та навички емоційної саморегуляції, що критично важливо в умовах бойових дій, відпрацювати алгоритми розпізнавання нових, специфічних для війни віктимогенних ризиків.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці та апробації спеціалізованих тренінгових програм, спрямованих на формування резильєнтності підлітків категорії внутрішньо переселених осіб та тих, хто перебуває в зоні безпосереднього впливу воєнних дій, а також у вивченні віддалених наслідків війни для їхньої соціальної безпеки.

Список використаних джерел

1. Богомолова М. Ю. Профілактика делінквентної поведінки підлітків у взаємодії соціальних інституцій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 ; Держ. вищ. навч. закл. «Донбас. держ. пед. ун-т». Слов'янськ, 2014. 20 с.
2. Бочелюк В. В. Соціально-психологічний тренінг як напрям корекції віктимної поведінки дівчат-підлітків. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Психологія*. 2013. Т. 18, Вип. 4. С. 39–46.
3. Вольчева Г. Форум-театр як засіб формування конструктивної поведінки підлітка у конфліктній ситуації. *Соціальна робота та соціальна освіта*, 2020. № 5. С. 59–65. DOI: <https://doi.org/10.31499/2618-0715.5.2020.220771>
4. Гарькавець С. О. Психологія підліткової віктимності : монографія. Луганськ : Ноулідж, 2013. 175 с.
5. Гуртовенко Н. В. Соціально-психологічні засади корекції девіантної поведінки підлітків в умовах сучасних соціогенних викликів: монографія. Київ : Бихун В. Ю. [вид.], 2025. 441 с.
6. Коношенко С. В., Коношенко Н. А., Трубник І. В. Тренінгова робота у соціальній сфері. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2023. № 1 (105). С. 81–89. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-105-1-81-89>
7. Папуша В. В. Віктимна поведінка підлітка: форми прояву та їх аналіз. *Наука і освіта*. 2016. № 11. С. 60–66.
8. Сергеева К. В. Профілактика агресивної поведінки підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2016. 368 с.
9. Терпелюк В. Сутність соціально-педагогічної профілактики віктимної поведінки підлітків – учнів загальноосвітніх шкіл. *Педагогічний часопис Волині*. 2015. № 1. С. 80–84.

10. Хархан О. М. Психологічні особливості віктимної поведінки підлітків: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Одеса, 2006. 20 с.
11. Шишко О. Я. Феномен віктимності в підлітковому віці. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2010. № 2. С. 164–176.

References

1. Bohomolova, M. Yu. (2014). Profilyaktyka delinkventnoi povedinky pidlitkiv u vzaiemodii sotsialnykh instytutsii [Preventing delinquent behavior among adolescents through collaboration among social institutions]. *Candidate's thesis*. Sloviansk: Donbas. derzh. ped. un-t [in Ukrainian].
2. Bocheliuk, V. V. (2013). Sotsialno-psykholohichniy treninh yak napriam korektsii viktyimnoi povedinky divchat-pidlitkiv [Social-psychological training as an approach to correcting victimization behavior in adolescent girls]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriya : Psykholohiia – Bulletin of Odessa National University. Series: Psychology*, 18, 4, 39–46 [in Ukrainian].
3. Volcheva, H. (2020). Forum-teatr yak zasib formuvannia konstruktyvnoi povedinky pidlitka u konfliktanii sytuatsii [Forum theatre as a tool for fostering constructive behavior in adolescents during conflict situations]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita – Social Work and Social Education*, 5, 59–65. <https://doi.org/10.31499/2618-0715.5.2020.220771> [in Ukrainian].
4. Harkavets, S. O. (2013). Psykholohiia pidlitkovoi viktyimnosti: monohrafiia [Psychology of adolescent victimity: a monograph]. Luhansk, Ukraine: Noulidzh [in Ukrainian].
5. Hurtovenko, N. V. (2025). Sotsialno-psykholohichni zasady korektsii deviantnoi povedinky pidlitkiv v umovakh suchasnykh sotsiohennykh vyklykiv: monohrafiia [The socio-psychological foundations of correcting deviant behavior in adolescents in the context of contemporary sociogenic challenges: a monograph]. Kyiv : Bykhun V. Yu. [in Ukrainian].
6. Konoshenko, S. V., Konoshenko, N. A., & Trubnyk, I. V. (2023). Treninhova robota u sotsialnii sferi [Training work in the social sphere]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Personal Spirituality: Methodology, Theory, and Practice*, 1(105), 81–89. <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-105-1-81-89> [in Ukrainian].
7. Papusha, V. V. (2016). Viktyimna povedinka pidlitka: formy proiavu ta yikh analiz [Victimization in adolescents: manifestations and analysis]. *Nauka i osvita – Science and Education*, 11, 60–66 [in Ukrainian].
8. Serheieva, K. V. (2016). Profilyaktyka ahresyvnoi povedinky pidlitkiv u tseentrakh sotsialno-psykholohichnoi rehabilitatsii [Preventing Aggressive Behavior Among Adolescents in Social and Psychological Rehabilitation Centers]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
9. Terpeliuk, V. (2015). Sutnist sotsialno-pedahohichnoi profilyaktyky viktyimnoi povedinky pidlitkiv – uchniv zahalnoosvitnykh shkil [The essence of social and educational prevention of victimization among adolescents – students in general education schools]. *Pedahohichniy chasopys Volyni – Volyn Pedagogical Journal*, 1, 80–84 [in Ukrainian].
10. Kharkhan, O. M. (2006). Psykholohichni osoblyvosti viktyimnoi povedinky pidlitkiv [Psychological characteristics of victimization behavior in adolescents]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odessa [in Ukrainian].
11. Shyshko, O. Ya. (2010). Fenomen viktyimnosti v pidlitkovomu vitsi [The phenomenon of victimization in adolescence]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya psykholohichna – Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Psychology Series*, 2, 164–176 [in Ukrainian].

Lisovets O.

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
 Vice-rector for Scientific Work and Innovative Activities
 Nizhyn Mykola Gogol State University, Nizhyn, Ukraine
 lisovets.ov@ndu.edu.ua
 orcid.org/0000-0002-4641-3121

Khliebik S.

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor
Department of Social Pedagogy and Social Work
Nizhyn Mykola Gogol State University
s.khliebik@ndu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8272-1252>

Bozhok V.

Postgraduate Student
Department of Social Pedagogy and Social Work
Nizhyn Mykola Gogol State University
valerii.bozhok7@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-1920-7310>

TRAINING TECHNOLOGIES FOR THE PREVENTION OF ADOLESCENT VICTIMIZATION UNDER WARTIME CONDITIONS

Relevance of the study. The article examines the specifics of adolescent victimization under martial law and justifies the effectiveness of training-based technologies as a key approach to its prevention.

Main objective of the study. The aim of the study is to provide a theoretical justification for the use of training technologies in the prevention of adolescent victim behavior under war-related challenges.

Methodology. To achieve the research aim and address the stated objectives, a set of interrelated methods was employed, including the analysis and systematization of scientific sources (psychological, pedagogical, and victimological) to define the essence of adolescent victimization in wartime conditions, as well as the comparative-generalization method to contrast traditional approaches to prevention with contemporary training-based technologies.

Results, findings and conclusions. The theoretical significance of the study lies in substantiating adolescent victimization as a dynamic construct subject to transformation under the influence of military actions. The research expands scholarly understanding of the specific features of emerging forms of victim behavior in conditions of chronic stress and insecurity, and develops conceptual approaches to the use of interactive technologies as a systemic tool for anti-victimization prevention. The author considers war as a determinant of new forms of victim behavior arising from chronic stress, lack of safety, and the traumatic experiences of minors.

Particular attention is paid to interactive forms of work, including group discussions and methods of interactive theatre (forum theatre), which enable adolescents to model safe behavioral strategies and develop assertiveness and self-protection skills. It is demonstrated that the systematic implementation of training programs facilitates the transformation of a passive “victim” position into the role of an active agent of personal safety, which is critically important for the socio-psychological adaptation of minors in the crisis conditions of war and martial law.

Significance. The practical significance of the study is determined by the possibility of implementing the methodological toolkit of training technologies in the work of psychologists, social educators, and volunteer centers working with minors in crisis conditions.

Keywords: adolescent victim behavior; adolescence; training; training technologies; social work; prevention of victimization; resilience; martial law.

Отримано редколегією / Received: 01.05.2026

Прорецензовано / Revised: 12.05.2026

Опубліковано / Published: 28.05.2026